

JAZYK J. A. KOMENSKÉHO

* 28.3. 1592 Nivnice u Uherského Brodu

† 15.11. 1670 Amsterdam

Hláskosloví

- výjimky x nč. hláskosloví
 1. dvojí l – ě
př. *zlato, blatem, mltuje, žaludeček, mltviti*
tělo – lok. *o těle*
 2. měkké p'
př. *přip`al se* (= „připjal se“), *rozp`ali*
- kolísání samohláskové kvantity:
moravismy: *blato, hlina, žaba, špina*
délka u adverbíí: *hůřejí, pevněji*
kolísání u imperativů: *kupuj, zkušujte, nahlédni, sáhni*
- odchylky od současné spisovné češtiny:
uřad // ouřad, umysl // oumysl

Tvarosloví

- zbytky duálu
kolísání *nohama – nohami; rukou – rukách*
- slovesa na –ovati:
rozvracovati, stačovati, ušetřovati, probuzovati, zkušovati,
vracovati, přemyšlovati – vedle *přemýšleti*)
- příslovce
lépeji // lépe // lép; déle // déleji; hůř // hůřejí; méně // méněji

Slovní zásoba

- deminutiva v Informatoriu školy mateřské

kalamáříček, káznička („kázeň“), *modlitbičky, mraveneček, rozumek, teménko, ustečka*

dětská slova: [děti], „... v druhém teprv a třetím roce začínají porozumívati, co papa jest, co bumba, co chléb... co člověk, co kravička, co psíček...“

pozn. ad funkce deminutiv obecně – Ivan Medek

http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/06/040616_radiofejton.shtml

- lexikální moravismy ve Dvěřích jazyků odevřených

konoušení (= „konejšení“), *ochalebně, ochalebnot* (= „lichotný, lichotnost“), *pálené* (= „kořalka“), *pleštiti* (= „plesknout“), *švárnost* (= „půvab(nost)“)

distributivní slovesa: *pomeškati, pozpívati, ponabrousiti, poseznámiti se, povycvičiti se, porozprávěti*

- neologismy u Komenského ve srovnání s Husem

Hus

Komenský

1. nositelé záporných vlastností: *obžerník, radovník, krkač* („kdo nerozumně mluví“)
slabší emoc. náboj
kolotání, lopotování
2. negativní činnosti: *pickovati se* („cpát se, hltavě a přes míru jíst“), *labužiti v čem* („libovat si v něčem“)
více kladných
(deminutiva, př. viz výše)
samosvojnost – „když ... člověk sám svůj chce býti“
3. tělesné jevy: *chřípěti* („chraptět“), *blikotati na oči* („špatně vidět“)
každodeniček - deník

● přejímání cizích slov

Hus „*toť viklefista, neposlúchá cierkvi svaté*“

Komenský

přikazatel x *preceptor* (= „vychovatel“)

z latiny:

exces = „výstřednost; přemíra“; *partikulární* = „dílčí, zvláštní“;

reformací = „náprava“

z němčiny:

mustr, šacovati = „oceňovat“, *troštovatí se* = „utěšovat se“

z franc.:

drakon = „dragoun“

z ital.

štylét = „dýka“, *artyšok*

slovník **Thesaurus linguae bohemicae** (Poklad jazyka českého) –
dochované torzo

BAROKNÍ MLUVNICE ČEŠTINY (I.)

od poloviny 17. století

- Jan Drachovský: *Grammatica boemica in V [quinque] libros divisa*, rkp. asi 1640, ed. Matěj Václav Štejer 1660
- Jiří Konstanc: *Lima linguae, tj. Brus jazyka českého*, 1667
odtud „brusič“, jinak i „purista“ (z lat. *purus* = „čistý, ryzí“)
- Matěj Václav Štejer: *Výborně dobrý způsob, jak se má po česku psáti neb tisknouti* (též *Žáček*), 1668